

ט"ו שבט

ארץ ישראל שלי יפה

רקע:

ט"ו בשבט הוא "ראש השנה לאילנות". בתחום החקלאות קיימות מצוות שונות, שנקראות "מצוות התלויות בארץ" והן תלויות במחזור היבול השנתי, לכן, יש חשיבות רבה לשאלה היכן מתחילה ומסתיימת השנה החקלאית. התאריך ט"ו בשבט מציין למעשה את "ראש השנה החקלאית" של גידולי המטעים.

ה"מצוות התלויות בארץ" תקפות (ברובן) רק לגבי יבול שצמח בתחומי ארץ ישראל, ולכן ביום ט"ו בשבט, הקשור במצוות אלו, מתאים לציין את החיבה שלנו לארץ ישראל הקדושה.

בשיעור ניגע בהיבטים שונים של יופי וחקן בהקשר לט"ו בשבט בפרט ולארץ ישראל בכלל.

נקודת החיבור שלי לנושא השיעור:

סיפור, רעיון, אסוציאציה, בדיחה, תהיה, קושי, דוגמא... כל דבר שעולה בי סביב הנושא.

פעילות פתיחה (5)

הפעילות מובילה לזיהוי נושא השיעור.

מציגים את המילים הבאות, ומבקשים מהבנות לזהות את המשותף לכל המילים.
 שרשרת, עציץ פרחים, דובדבנים מסוכרים, סיכה לשיער, תליון לפלאפון, רקמה, מסגרת של תמונה, מפיונים.
 (אפשר להביא חפצים אמיתיים, וכך ליצור פתיחה יותר מעוררת).
 המכנה המשותף הוא: קישוט. כל החפצים האלו נועדו להוסיף יופי וחקן.

שיח בעקבות הפעילות (5)

מה הקשר בין ט"ו בשבט לקישוט, יופי וחקן?
 ט"ו בשבט זהו החג של האילנות בארץ ישראל דווקא, מה הקשר בין ארץ ישראל לקישוט, יופי וחקן?
 כדאי לחכות לרעיונות יצירתיים של הבנות, וייתכן שבחלק מהרעיונות ניגע בהמשך השיעור.

פעילות – נקודות של יופי (25)

במהלך הפעילות נעסוק בהיבטים שונים המקשרים בין ט"ו בשבט ו/או ארץ ישראל לקישוט, יופי וכן. נשחק במשחק 'חבילה עוברת', ובכל שלב ניגע בהיבט אחר.

כל שלב כולל חידה או משחק שמוביל לנקודת תוכן, וקטע לימוד שאפשר ללמוד בהתאם לסגנון הקבוצה. קטעי הלימוד מופיעים בנספחים.

1: מטבעות מיוחדים

חידת א"ת ב"ש:

י ת צ - ד ב מ נ צ

(פתרון: מאה קשיטה)

יעקב אבינו קנה חלקת אדמה בארץ במאה קשיטה - מעות:

שכם הייתה תחנתו הראשונה של יעקב בארץ כנען לאחר היעדרותו רבת השנים. סוף-סוף חזר אל הארץ המובטחת, שעליה אמר הקב"ה: "לך אֶת־נַגְה, וְלִזְרְעָךְ עַד עוֹלָם", "וְהָיָה שְׂבִיתְךָ אֶל הָאָדָמָה הַזֹּאת". הדבר הראשון שביקש לעשות כששב אליה, הוא לקנות בה חלקת קרקע מתוך אהבתו אותה.

התורה מדגישה שיעקב אבינו שילם מאה קשיטה, שכן בחז"ל מצאנו שהמילה 'קשיטה' היא מלשון קישוט. גם רש"י מציין בשם רבי עקיבא שבכרתי הים, בערים החשובות, קוראים למעה 'קשיטה', שכן המטבעות האלה שימשו גם תכשיטים.

בנספח 1 מופיע הרעיון בהרחבה.

2: דווקא פירות

חידת גימטריה:

400 6 200 10 80

40 10 30 40 60 40

3 6 50 70 400

(פתרון: פירות מסמלים תענוג)

בט"ו בשבט נוהגים לאכול פירות, הכוונה היא לא בדיוק לפירות יבשים, ויש המשתדלים לאכול בעיקר פירות שהתורה משבחת בהם את ארץ ישראל. המנהג נועד להראות שחביבים עלינו ארץ ישראל ופירותיה, וכן שאנו שמחים במצוות הארץ שאלוקים נתן לנו.

הרבי מליובאוויטש מסביר שפירות מסמלים באופן מיוחד את התענוג:

הפסוק אומר: "כִּי ה' אֱלֹקֶיךָ מְבִיאָךְ אֶל אֶרֶץ טוֹבָה... אֶרֶץ חֹשֶׁה וְשֹׁעֵרָה וְגִפְנֵי וְתַאֲנָה וְרִמּוֹן, אֶרֶץ זֵית וְדָבָשׁ". בפסוק הזה מרומזים "שבעת המינים": חיטה, שעורה, ענבים ("גפן"), תאנה, רימון, זית ותמר ("דבש").

למרות שחיטה ושעורה הם חלק משבעת המינים, בט"ו בשבט בדרך כלל מדלגים עליהם ואוכלים בעיקר פירות.

ההבדל בין חיטה ושעורה לפירות: חיטה ושעורה מסמלים את הבסיס שאדם צריך בשביל לחיות (לחם), ואילו פירות הם לא צורך קיומי ומסמלים את ההוספה והתענוג. ט"ו בשבט מלמד אותנו לא להסתפק בחיים הרוחניים שלנו במילוי הצורך הבסיסי, אלא להוסיף ולהנות מקיום התורה והמצוות.

(בנספח 2 קטע קצר משיחה של הרבי בה מוסבר העניין).

3: אהבת הארץ ומאמץ לעלות אליה

פתרו את חידון האיש התלוי:

(פתרון: סיפורי חסידים)

גדולי החסידות מסרו נפשם על ארץ ישראל. היו שעלו אליה כאשר החיים בארץ היו כרוכים בקשיים מרובים, והיו שנשארו בחוץ לארץ, אבל ניהלו את המגביות למען היישוב היהודי בארץ ישראל. בכלל, החסידות טיפחה והלהיבה את האהבה והחיבה לארץ ישראל. סיפורים מופלאים הנחילו לנו גדולי החסידות על חיבת הארץ ועל הצורך להעריך את קדושתה.

בנספח 3 מופיעים ארבעה סיפורים, אפשר לבקש מבנות מתנדבות להקריא.

4: הרבנית מנוחה רחל

איזו דמות נשית קשורה למקום הזה, נודעה בחיבת ארץ ישראל שלה ותאריך פטירתה בחודש שבט?

(פתרון: הרבנית מנוחה רחל)

הרבנית מנוחה רחל סלונים היא נכדה של האדמו"ר הזקן - בעל התניא. היא אהבה מאד את ארץ ישראל, עלתה לארץ והשתקעה בחברון. היהודים בחברון העריצו אותה והיו באים להתברך ממנה.

בנספח 4 מפורט מידע על הרבנית מנוחה רחל.

מעניין לספר סיפור שסיפרה הרבנית מנוחה רחל, וקשור גם הוא לקישוט: מנהג הכלות בחברון היה לענווד שרשרת זהב ביום חתונתן, לבת הגבאי לא הייתה שרשרת ואביה נתן לה את שרשרת הברזל עם מנעול מערת המכפלה, כשענדה אותה זהרה השרשרת באור יקר. ומאז נהגו הכלות לענווד דווקא שרשרת זו. כיוון שרצתה להשתדל עם המנהג - זכתה לכך.

5: מצוות התלויות בארץ

משימה: כתבו כמה שיותר מצוות התלויות בארץ שאתן מכירות

(בנספח 5 מפורטת רשימה של מצוות התלויות בארץ)

ישנם מנהגים שרק אנחנו היהודים בארץ ישראל מצוים עליהם והם מוסיפים לארץ שלנו עוד ממד של קישוט וחדווה. צריך לזכור ולשמח בזכות שיש לנו!

נדבר על דרכי קישוט שלנו את ארץ ישראל באופן רוחני ובאופן שנבין את מעלת הארץ.

6: ההפתעה

בתוך ה"חבילה עוברת" אפשר לשים פרי שיהיה אפשר לחלק בין כולם.

אפשרות נוספת: לשים חידה המובילה למקום בו נמצאים הפירות והירקות המיועדים לפעילות הסיום (או קוד שבאמצעותו ניתן לפתוח את הקופסא של הפירות והירקות).

יישום (5-10):

נפזר על השולחן פירות וירקות שונים ומגוונים וכל בת צריכה לבחור פרי ולספר דרכו - בהקשר לצורה, צבע, מרקם, תוכן, שם וכו' - מה למדה ומה היא לוקחת מהשיעור.

נספחים

נספח 1 – מטבעות מיוחדים

הערך האמיתי של ארץ ישראל

יעקב אבינו חונה בשכם. הוא בדרכו הלאה, ליצחק אביו. שכם היא תחנת ביניים. אולם יעקב מבקש לקנות בה חלקת קרקע. לשם מה הוא עושה זאת, תוך שהוא זוכה לקיטונות של לעג מצד התושבים המקומיים? ומדוע הוא משתמש במטבעות פשוטים? רעיון מרתק מהרבי מליובאוויטש

בבואו של יעקב לשכם קנה את חלקת השדה שעליה התיישב, כפי שהתורה מספרת: "וַיָּקֵן אֶת הַקֵּלָה הַשָּׂדֶה אֲשֶׁר נָתַן לוֹ מִיְדְּבִדְּנֵי חָמוֹר אֲבִי שָׁכֵם בְּמֵאָה קֶשֶׁת ה'". רש"י מפרש ש'קשיטה' היא "מענה", ומוסיף: "אמר רבי עקיבא: כשהלכתי לכרכי הים, היו קורין למעה קשיטה". אך כאן מתעוררת שאלה פשוטה: עשרים מעה הם שקל אחד, ולפי זה מאה קשיטה שווים חמישה שקלים. מדוע אפוא בוחרת התורה להשתמש במושג חדש ובלתי-מוכר ("מאה קשיטה") במקום ב"חמישה שקלים"?

בהמשך הדברים, כאשר התרחשה פרשת שכם בן חמור ודינה, מספרת התורה ששכם ניסה לשכנעה - "וַיְדַבֵּר עַל לִבּוֹ בְּהֵנָּה", ורש"י מפרש: "דברים המתיישבין על הלב: ראי, אביך, בחלקת שדה קטנה, כמה ממון בזבז". אך אם סכום הרכישה היה מאה מעה, אין זה סכום גבוה כל עיקרו!

למה לקנות?

זאת ועוד: לשם מה התורה שורחת לספר לנו על הסכום שבו נקנה השדה, שאינו גבוה במיוחד?

ושאלה כללית המרחפת מעל הסיפור כולו: לשם מה רכש יעקב אבינו את הנחלה בשכם, והלוא לא התכוון להשתקע בה, אלא להמשיך במסעו לביתו של יצחק אביו, כפי שאכן עשה, אחרי ששהה במקום שישה חודשים בלבד.

לעסקת הנדל"ן הזו כבר קדמה עסקת המכירה של מערת המכפלה שבחברון לסבו של יעקב, אברהם אבינו. שם זו הייתה רכישה לצורך אחוזת קבר, ולכן שילם אברהם סכום גבוה. אך כאן הרכישה לא הייתה לצורך שימוש בקרקע, אלא מתוך מניע נפשי שנבע מיעקב אבינו.

שלם בקישוטים

ההסבר: שכם הייתה תחנתו הראשונה של יעקב בארץ כנען לאחר היעדרותו רבת השנים. סוף-סוף חזר אל הארץ המובטחת, שעליה אמר הקב"ה: "לָךְ אֶתְנֶנָּה, וְזֶה עֵרְךָ עַד עוֹלָם", "וְהָיָה שֶׁבִּיתְךָ יֶזְכֶּרְךָ לְמִן הַיּוֹם הַזֶּה זֹאת". הדבר הראשון שביקש לעשות כששב אליה - הוא לקנות בה חלקת קרקע מתוך אהבתו אותה.

התורה מדגישה שיעקב אבינו שילם מאה קשיטה, שכן בחז"ל מצאנו שהמילה 'קשיטה' היא מלשון קישוט. גם רש"י מציין בשם רבי עקיבא שבכרכי הים, בערים החשובות, קוראים למעה 'קשיטה', שכן המטבעות האלה שימשו גם תכשיטים.

ערך רגשי

מכאן שהשווי הכספי אינו בעל משמעות כמו ההתייחסות הרגשית אל המטבע. מכיוון שהארץ הייתה יקרה ליעקב אבינו, ביקש לשלם עליה במטבעות המשמשים קישוטים ותכשיטים, אף שערכם הממשי מועט. לכן התורה מציינת שהוא שילם ב'קשיטה', אף שזה מטבע בעל ערך נמוך. כך ביטא את אהבת הארץ.

לעומת זה, בעיני שכם הייתה הרכישה בזבז. הוא לא הבין לשם מה יעקב רכש נחלה שלא יתגורר בה, ועוד משלם במטבעות המעידים על יוקרת הנכס בעיניו. לכן אמר לדינה: "אביך, בחלקת שדה קטנה, כמה ממון בזבז". אלא שבעיני יעקב היה לקרקע ערך רגשי לא ישוער, ואותו ביטא באמצעות הקנייה והתשלום ב'קשיטה'.

נספח 2 – דווקא פירות

בחמשה עשר בשבט שהוא "ראש השנה לאילן" - "נוהגין להרבות בו במיני פירות של אילנות", ובפרט מיני פירות שנשתבחה בהם ארץ ישראל - "גפן ותאנה ורמון ג' זית שמן ודבש" ("דבש תמרים").

והנה, העילוי המיוחד ד"אילן" לגבי "תבואה" ("חטה ושעורה") ש"תבואה" היא דבר המוכרח לקיומו של האדם, מה שאין כן "אילן" שמצמיח פירות שאינם מוכרחים לקיומו של האדם, אלא דברים של תענוג.

וכהפירוש בנוסח ברכת "בורא נפשות" - ש"חסרונן" קאי על הדברים "שהם חסרים וצריכים להם לצורך קיום חיותם, שאי אפשר להם להתקיים זולתם, כגון לחם ומים", ו"על כל מה שבראת להחיות בהן", קאי על "שאר הדברים שבראם להתענג בהם, כגון מיני פירות".

וענינו בעבודת האדם:

חטה ושעורה - רומזים על העבודה בקיום התורה והמצוות באופן המוכרח על פי דין, ואילו פירות האילן רומזים על העבודה בקיום התורה והמצוות באופן נעלה יותר מהמוכרח על פי דין - "ועשית הישר והשוב .. לפני משורת הדין", ועבודה מתוך תענוג.

ומזה מובן, שעיקר ענינו של חמשה עשר בשבט, "ראש השנה לאילן", הוא לא (כל כך) בנוגע לעניני העבודה המוכרחים על פי דין, אלא גם ובעיקר בנוגע לעניני העבודה שהם באופן של הוספה על המוכרח על פי דין, או באופן של תענוג.

(הרבי מליובאוויטש, ט"ו שבט תשמ"ח)

נספח 3 – סיפורי חסידים

• לאחר עלייתו המפורסמת של הצדיק רבי מנחם מענדל מוויטבסק לארץ ישראל, עם קבוצה גדולה של חסידים, נכנס אליו פעם חסיד והתאונן: "עליתי לארץ ישראל, כי האמנתי שכאן קל יותר לעבוד את ה'. אך מתברר שלא כן הדבר - העבודה כאן קשה יותר מבחול". נענה הצדיק ואמר: "טעות בידך. בחול היו שאיפותיך לעבודת ה' מהולות בגאווה, ומכיוון שהיה לך עניין אישי בעבודת ה', לא הרגשת בקשיים; אולם בארץ ישראל, שמביאה את האדם לידי ענווה, הכרת במיעוט ערכך, ועבודתך את הבורא נעשתה נקייה יותר מגאווה אישית, ולכן אתה מרגיש יותר בקשיים".

• מסופר, שפעם אחת הגיע חסיד מירושלים לעיירה לובביץ'. יצא ה'צמח צדק' (האדמו"ר השלישי של חסידות חב"ד) לקבל את פניו בבגדי שבת, משום כבודה של ארץ ישראל.

• חסיד אחד מפולין, עלה לארץ ישראל וקבע את דירתו בירושלים. כעבור זמן לא היה יכול להסתגל לתנאי החיים בעיר והחליט לחזור לפולין. לפני נסיעתו הלך להיפרד מהצדיק רבי שמחה בונים מוורקי, שגר אז בירושלים, וסיפר לו את סיבת רצונו לעזוב את הארץ. נאנח הצדיק מעומק ליבו ואמר: "אני מרחם עליך מאוד. כפי הנראה לא מצאת חן בעיני ירושלים, שכן לו היית מוצא חן בעיניה - הייתה גם ירושלים מוצאת חן בעיניך". נכנסו הדברים לליבו של אותו חסיד, חזר בו מהחלטתו ונשאר בירושלים.

• רבי יהושע מקוטנה נסע לבקר בארץ ישראל. השתטח על המקומות הקדושים וראה את הארץ בחורבנה ובשיממון. כשחזר לעירו, ערכו לכבודו בני העיר סעודה גדולה וביקשוהו לספר מה ראה בארץ ישראל. נאנח רבי יהושע: "לדאבון ליבנו, הארץ עומדת בחורבנה, חוץ מדבר אחד שנשאר שלם, בדיוק כפי שהיה בזמן בית המקדש השני". "מהו הדבר?", קפצו השומעים. "זו שנאת חינם", השיב רבי יהושע, "היא נשארה בכל תוקפה"... ואכן, רבנו הזקן הזהיר מאוד להיזהר בארץ-הקודש משנאת-חינם, כי המקום נוטה לכך. שכן החורבן היה בגלל שנאת-חינם, ורושם מזה נשאר עד היום הזה.

נספח 4 – מידע על הרבנית מנוחה רחל

הרבנית מנוחה רחל סלונים נולדה ב"ט בכסלו ה'תקנ"ט - אותו יום בו יצא האדמו"ר הזקן - בעל התניא ממאסרו, מחושך לאור גדול.

כשנולדה, שמח אביה (האדמו"ר האמצעי) ואמר: "מעתי, מנוחה תהיה לנו". ועל כן קרא שמה: מנוחה. את השם רחל - קיבלה על שם בתו של האדמו"ר הזקן (סבה) שנפטרה בצעירותה.

הרבנית מנוחה רחל, הצטיינה באהבתה לארץ ישראל, ושאפתה הגדולה ביותר הייתה להגיע לארץ ולהשתקע בה. בדרכה לארץ, באה להיפרד מגיסה, האדמו"ר הצמח צדק. חשש גדול היה לה, שתיאלץ לנסוע בגשמים, ועל כן שטחה את חששה זה בפני גיסה. ששמע זאת, הרגיעה ואמר לה: "ומה בכך? תיסעי בין טיפות הגשם!". ואכן מאותו יום ועד יומה האחרון לא ירדה עליה טיפת גשם אחת!

הרבנית ומשפחתה עלו לארץ הקודש בשנת תר"ה והתיישבו בעיר חברון. שם ייסדו את קהילת חב"ד הראשונה בחברון. יהודי חברון העריצו את הרבנית וכיבדו

אותה מאוד, עד שקראו לה "די באבע מנוחה רחל" (הסבתא מנוחה רחל).

רבים מיהודי חברון היו באים להתברך ממנה, וסיפורי מופת רבים התהלכו סביבה. מסופר כי כל כלה ביום חתונתה הייתה מבקרת במערת המכפלה, ולאחר שסיימה את ביקורה שם הייתה באה לרבנית מנוחה רחל לקבל את ברכתה. נשים חולות ונשים המקשות בלידתן היו אף הן פונות לרבנית מנוחה רחל שתבקש עליהן רחמים.

על הסתלקותה מסופר: ברגעים האחרונים לפני הסתלקותה הייתה דעתה צלולה. ליד מיטתה ישב באותה שעה הרב אפרים "ירא שמים" שהיה מרבני חברון. כשהרגיש הרב שהנה עומדת הרבנית להסתלק מן העולם ביקש לצאת החוצה לקרוא למניין יהודים שיהיו עמה בעת יציאת הנשמה. כשהבחינה בכך הרבנית רמזה לו שלא ילך כי לא יספיק לחזור, ואמרה לו: "אבותיי נמצאים אתי כאן" ומיד יצאה נשמתה בקדושה ובטהרה (ביום כ"ד בשבט התרמ"ח).

בהלווייתה השתתפו כל יהודי חברון, אשכנזים וספרדים, בלי יוצא מהכלל. כל ילדי העיר הלכו לפני המיטה כשנרות דולקים בידיהם ופזמוני תהלים בפיהם. הרבנית נקברה בעיר חברון, בתוך מערה חצובה מאבן ועלן גבי המערה בנו אוהל אבנים למשמרת עד עצם היום הזה.

ת.נ.צ.ב.ה

נספח 5 – מצוות התלויות בארץ

דוגמאות למצוות התלויות בארץ:

- לקט - עזיבת שתי שיבולים הנופלות בשעת הקציר לעניים.
- שכחה - עזיבת עומר שנשכח בשדה ועזיבת קמה שנשכחה מלהיקצר לעניים.
- פאה - אי קצירת אלומות השיבולים בקצה השדה ועזיבתן לעניים.
- פרט - עזיבת ענבים בודדים הנושרים בשעת הבציר לעניים.
- עוללות - עזיבת אשכולות קטנים של ענבים על הגפן.
- שביעית - איסור על עיבוד אדמה וקצירת פירותיה שנה תמימה פעם בשבע שנים במטרה להשאירם לעניים ולחלשים בחברה.
- מעשר עני - הפרשת עשירית מהתוצרת החקלאית בשנה השלישית והשישית למחזור השמיטה לעניים.
- ביכורים - את ראשית הפירות והתבואה יש להביא לבית המקדש, לכהנים.
- נטע רבעי - אכילת הפירות של השנה הרביעית לנטיעת העץ, הפירות נאכלים בירושלים.
- הפרשת חלה - תרומה של 24/1 מהבצק של הלחם ונתינתו לכהנים.
- תרומה - הפרשת חלק ראשוני מהתוצרת לכהנים.
- מעשר ראשון - הפרשת עשרה אחוז מהנותר לאחר תרומה גדולה ללויים.
- תרומת מעשר - חיוב המוטל על הלוי להפריש לכהן עשירית מהמעשר שקיבל מהישראל.
- מעשר שני - הפרשת עשירית מכל היתר שייעודו לאכילה בירושלים או לקניה בירושלים, בשנים הראשונה, השנייה, הרביעית והחמישית למחזור השמיטה. מטרתה של מצווה זו לקשר את העם למרכז הרוחני שלו בירושלים.
- כלאיים - איסור להכליא שני זנים שונים, ואף לשתול שני מינים שונים באותו מקום.
- ערלה - איסור ליהנות מפירות העצים בשלוש השנים הראשונות לנטיעתם.